

Психодидактика включає визначення психологічних особливостей суб'єктів освітнього процесу, формування змісту освіти та створення організаційно-педагогічних умов, освітнього середовища, мотиваційних концепцій, розроблення педагогічного інструментарію, динамічного контролю якості навчання і виховання з метою своєчасного корегування для забезпечення ефективної роботи освітніх середніх закладів. Психодидактика забезпечує цілісність освітнього процесу в контексті компетентісно орієнтованого навчання.

Література

1. Равен Джон. Педагогічне тестування. Москва, 2001. 142 с.
2. Дістервег Адольф. Вибрані педагогічні твори. Москва, 1956. 203 с.
3. Савенков А.И. Психодидактика. Москва, 2012. 360 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

Доротюк Ольга,
науковий співробітник
відділу профільного навчання,
Інститут педагогіки НАПН України,
olga.dorotyuk@gmail.com
Київ, Україна

Ключові слова: освітнє середовище, освітній простір, навчально-виховне середовище, навчання, виховання.

Ідея формування освітнього середовища як умови навчання, виховання школярів має об'єктивну обумовленість у компетентісно орієнтованій освіті. Аналіз стану педагогічної практики і психолого-педагогічної літератури свідчить про наявні протиріччя, що виникають між: соціальним замовленням на випускника і традиційними способами організації освітнього процесу, орієнтованого на «середнього» учня; усвідомлення педагогами важливості створення ефективного навчально-виховного середовища і недостатнім рівнем педагогічного забезпечення організації цього процесу в умовах школи.

Отже, назріла проблема створення сприятливого розвивального, навчально-виховного середовища, в якому можуть забезпечуватися належні умови для розвитку дитини її інтересів та здібностей. Поняття «середовище» відображає залежність та взаємозв'язок умов, що забезпечують розвиток людини, її взаємодію з оточенням. Середовище – це не просто соціальна статична одиниця, це складна система, що

перебуває в постійному розвитку, що охоплює різні, близькі і далекі життєві сфери.

Визначення поняття «освітнє середовище» учені подають як сукупність умов, у яких відбувається перебіг освітнього процесу. Водночас вимагає уточнення поняття «умови», під якими можна розуміти різні характеристики: матеріально-технічну базу, професіоналізм педагога, рівень розвитку здібностей учнів та ін.

Освітнє середовище є предметом дослідження Н. Гладченкової, І. Нечипуренко, Н. Вусатої та ін. У фундаментальних дослідженнях, що присвячені проблемам філософії освіти (Н. Крилова, Е. Осовського, В. Швирьов та ін.), викладені в них концепції, ідеї дозволяють розкривати місце і роль освіти в суспільстві, зрозуміти фундаментальні основи культури, ціннісні орієнтації людини як суб'єкта і носія культури та визначити їх вплив на формування освітнього середовища.

У своїх працях дослідники розглядають, як правило, одне із зазначених понять і подають своє тлумачення змісту та розкривають своє бачення сутності освітнього середовища. Осмисленню суті категорії «навчально-виховне середовище» сприяє аналіз теоретичних джерел. Категорія «навчально-виховне середовище» є об'єктом аналізу в педагогіці та розглядається у взаємодії педагогіки і філософії, педагогіки і культурології, соціології і філософії тощо. Зазначений термін інтегрує дуже складні міждисциплінарні теоретичні проблеми – навчання і виховання не тільки на уроці, а й у позаурочній діяльності. У наукових працях, присвячених дослідженню навчально-виховного середовища не вивчені, важливі аспекти організації навчально-виховного середовища в умовах школи. Проте його роль та значимість знаходить підтвердження у працях та педагогічному досвіді В. Сухомлинського, О. Захаренка, а також описаного у літературних джерелах С. Русової, С. Шацького, І. Рачинського та ін.

У зв'язку з тим, що навчально-виховне середовище у загальноосвітній школі взаємопов'язано з зовнішніми чинниками, включаючи елементи культурно-освітнього простору, то його розглядають як інтегроване поняття.

Про роль середовища зазначає В. Сухомлинський: «Виховання середовищем, виховання речами, створеними самими учнями, що збагачують духовне життя колективу, – це, на наш погляд, одна із найбільш тонких сфер педагогічного процесу» [2]. Середовище – це все те, що оточує дитину, колектив, у якому вона живе і вступає у взаємодію...

Відомий учений В. Ясвін під «освітнім середовищем» (чи середовищем освіти) розуміє систему впливів і умов формування

особистості за заданим зразком, а також створення можливостей для її розвитку, що відбувається в соціальному і просторово-предметному оточенні.

Дослідник О. Леонтьєв вважає означене поняття одним із ключових, що останнім часом перебуває в стані активного розроблення. У цьому контексті особливо важливі виявлені психологами основні потреби і можливості розвитку, що забезпечують учням особистісно орієнтоване освітнє середовище.

Аналіз теоретичних джерел дозволяє зробити висновки, що науковці вибудовують наступну ієрархію педагогічних конструкцій: освітній простір, освітнє середовище, навчально-виховне середовище. Окремі науковці досліджують розвиваюче середовище як сукупність умов та системи відносин навколо дитини, що сприяє прояву і подальшому розвитку обдарованості особистості, стимулюючи різноманітну творчу діяльність.

Важливою характеристикою навчального середовища є його векторність – виразність навчального ефекту у визначеному спектрі завдань. Середовище, що має широкий спектр навчальних впливів, називаються однорідним. Як зазначає В. Ясвін, для наукового аналізу настільки складної і багатовимірної соціальної реальності, якою є освітнє середовище, нами використана векторна, тобто логіко-матеріалістична модель і, відповідно, метод знакового функціонального моделювання. Формальними параметрами освітнього середовища, вважає автор, є: широта, інтегрованість, ступінь усвідомленості, стійкість, емоційність, узагальненість, домінантність, когерентність, активність, мобільність. Дослідники, (Ю. Мануйлов, В. Слободчиков) виділяють формальні параметри навчально-виховного середовища, його структурованість, фактори та умови функціонування і розробляють правила використанні інструментарію «середовищного підходу» в педагогіці. Відомий педагог Я. Корчак вважав, що тип освітнього середовища визначається, насамперед, тими умовами і можливостями, що сприяють розвитку активності (чи пасивності) дитини та її особистісної волі (чи залежності)...[3]. З огляду на це, для побудови моделі навчально-виховного середовища і визначення його типу та рівня принциповим є діагностика, стан забезпечення в школі комплексу можливостей та умов для розвитку особистості, її інтересів та здібностей.

Об'єктивно навчально-виховне середовище можна характеризувати двома показниками: насиченість навчально-виховного середовища, тобто ресурсний потенціал і його структурованість – спосіб організації. Навчально-виховне середовище – це певним чином організоване

педагогічне середовище, що стимулює розвиток і саморозвиток кожного включеного в нього індивіда, це система умов для особистісного і творчого розвитку дітей і педагогів – усіх суб'єктів освітнього процесу, це середовище розвитку і виховання особистості [4].

Як зазначає С. Сергєєв, середовищно-орієнтований підхід у навчанні дозволяє перенести акцент у діяльності викладача з активного педагогічного впливу на особистість учня в річці формування навчального середовища, у якому відбувається його самонавчання і саморозвиток. За такої організації включаються механізми внутрішньої активності суб'єкта навчання у його взаємодії із середовищем.

Ми умовно виділяємо навчально-виховне середовище школи як структуру, особливості якої формуються в кожній конкретній школі, що залежить від її типу, розташування, рівня розвитку соціально-культурної сфери, релігійних впливів та інших чинників (за М. Гур'яноюю). При цьому навчально-виховне середовище не може бути стандартним для школи, не може бути однозначно описано, тому що воно об'єктивно має різнобічні характеристики та авторські підходи до формування.

Отже, формування навчально-виховного середовища у школах потребує дослідження структури, змісту, організації процесу навчання і виховання, наповнення його активними формами діяльності для забезпечення соціалізації й індивідуалізації кожної дитини. Навчально-виховне середовище як цілісність структурних елементів використовуються суб'єктами освітнього процесу для засвоєння певної суми знань та їх подальшого поглиблення та удосконалення. Складниками моделі навчально-виховного середовища мають бути такі компоненти: інформаційний – як необхідний для кожного учня навчального матеріалу для самоосвіти та саморозвитку; змістовно-методичний компонент: концепції школи, навчальні плани та програми навчання та виховання, підручники, посібники тощо; комунікаційно-організаційний компонент (особливості суб'єктів навчально-виховного середовища: характеристики учнів, педагогів, батьків, їхньої цінності, установки, стереотипи; комунікаційна сфера – стиль спілкування і викладання, просторова і соціальна щільність середовища суб'єктів освіти, ступінь скупченості; організаційні умови – наявність творчих груп педагогів, ініціативні групи батьків, форми і методи організації навчально-виховного процесу (участь у дослідницькій роботі, дидактичні ігри, екскурсія тощо; учнівські співтовариства, участь у проєктах, діяльність органів шкільного самоврядування тощо).

Формування навчально-виховного середовища передбачає врахування основних напрямів (стратегії) розвитку школи, виявлення умов

для всебічного розвитку особистості, відбору змісту та оптимальної організації процесу навчання і виховання учнів; створення можливостей для розвитку міжособистісних стосунків, культури спілкування всіх суб'єктів освітнього процесу. У цілісному навчально-виховному середовищі реалізується ідея його персоніфікації, створення «середовища для мене», тобто освітнього середовища для кожного індивіда; забезпечуються умови для реалізації індивідуальної освітньої траєкторії кожного його учасника.

Формування освітнього середовища потребує вирішення таких проблем як: забезпечення внутрішніх умов (установок, потреб, здібностей) для розвитку та саморозвитку особистості, через механізми самопізнання, рефлексію; створення сприятливих умов (середовища для навчання і виховання за індивідуальним зразком чи установкою); організація розвивальних мікросередовищ (творча діяльність, діяльність за інтересами); персоналізація освітнього середовища з попередньою мотивацією (фіксація визначеної частини середовища як свого «Я», створення «середовища для мене», тобто для кожного індивіда з певною метою, наприклад: для підвищення рівня знань, поглиблення знань з певного предмета, галузі тощо).

Стратегічною метою формування освітнього середовища у школі є забезпечення належних умов для розвитку особистості та підвищення якості освіти учнів, на що і спрямована компетентнісно орієнтована освіта.

Література

1. Равен Джон. Педагогічне тестування. Москва, 2001. 142 с.
2. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Київ, 1977. 640 с.
3. Корчак Януш. Дитя людське: Вибрані твори. Київ, 2007 -536 с.
4. Педагогічний словник. За ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. Київ: 2001. 516 с.